

DASCĂLI HUNEDORENI – AUTORI DE MANUALE ȘCOLARE

CIPRIAN DRĂGAN

Biblioteca Județeană „Ovid Densusșianu” Hunedoara-Deva
cipriandaciandragan@yahoo.com

Cuvinte cheie: dascăli, autori, manuale, școală, Hunedoara

Mots clé: enseignants, auteurs, manuels, scolaires, Hunedoara

În cadrul acestui articol după introducere, în care este un scurt istoric al contextului învățământului din Transilvania în secolul al XVIII-lea, am prezentat câțiva dascăli hunedoreni care au elaborat manuale școlare și astfel și-au adus contribuția la dezvoltarea învățământului și literaturii didactice din România. Este vorba despre Vasile Petri, Ioan Lăzăriciu, Ioan Bena, Augustin Degan, Vasile Bologa, Ioan Radu și Constantin Sporea.

Învățământul românesc din Transilvania în cadrul contextului confesional politic de la începutul secolului al XVIII-lea a cunoscut noi deschideri. Unirea unei părți a românilor transilvăneni cu Biserica Romei a deschis posibilitatea organizării unui învățământ așezat pe baze temeinice, într-o rețea școlară „inspectată” de episcopiile greco-catolice și asistată de statul austriac.

Până în anul 1711 în Transilvania au funcționat școli românești în orașe și târguri mai importante și școli sătești în principalele localități rurale. Acestea și-au continuat activitatea în secolul al XVIII-lea, când își lărgesc baza de învățământ și de cuprindere a tinerilor. Astfel, la Hațeg, Hunedoara, au existat școli mai vechi, susținute de negustori și meseriași români, precum și la Alba Iulia, alt centru de formare a dascălilor și de îndrumare a lor¹.

Un moment important pentru învățământul transilvănean îl reprezintă deschiderea școlilor din Blaj în 1754. Școala elementară, gimnaziul cu limba de predare latină și seminarul teologic aveau să împlinescă însemnate rosturi în cultura română transilvăneană. Întemeietorii lor n-au avut în vedere doar lipsa de preoți cu pregătire mai bună pentru noua Biserică din Principat, ci și necesitatea de a crea o intelectualitate românească, care să contribuie la ridicarea satelor.

Școlile din Blaj, alături de care s-a întemeiat o tipografie și s-a constituit o valoroasă bibliotecă, au avut un rol important în extensiunea învățământului românesc din Transilvania, în asigurarea cu dascăli a școlilor sătești, iar prin trimiterea de bursieri la Viena și Roma au fost pregătite generații de cărturari care au activat la Blaj și în alte centre transilvănene, contribuind la progresul învățământului². Există și în județul Hunedoara dascăli care și-au adus contribuția la dezvoltarea învățământului și literaturii didactice.

Strălucitul pedagog *Vasile Petri* s-a născut la data de 2 februarie 1833, în satul Mocod, județul Bistrița-Năsăud, în familia unui grănicer. A urmat cursurile primare la

---

¹ Istoria românilor 2002, p. 843.

² Istoria românilor 2002, p. 843.

Zagra și cursurile preparandiale în Năsăud, după care a făcut cursuri pedagogice de pregătire a profesorilor pentru școli reale inferioare în cadrul Institutului Pedagogic din Praga, specializarea Lingvistică-Istorie. Apoi a ajuns învățător la Sângeorz și la Școala Primară Superioară din Năsăud, apoi profesor suplinitor în aceeași localitate, profesor definitiv și director al Școlii Preparandiale din Năsăud.

În anul 1861, același an în care a apărut și *Abecedarul* lui Zaharia Boiu, a apărut într-o tipografie din Sibiu, din însărcinarea Ordinariatului greco-catolic din Gherla, un *Abecedar românesc*, datorat profesorului Vasile Petri, fiind recunoscut ca cel mai bun metodician din Transilvania. Titlul abecedarului este: *Elementariu sau abecedariu pentru școlile românești*. În anul următor, acest manual este aprobat și de minister. Autorul voia să dea și un *Îndreptat* pentru întrebuințarea abecedarului, dar din cauza că a avut de suportat neplăceri din partea autorităților a renunțat la această carte conducătoare necesară. Din acest motiv cartea a circulat clandestin prin satele ardelene. În cadrul Bibliotecii Academiei există un exemplar din *Abecedarul* lui Vasile Petri, apărut la Sibiu, în anul 1864. Abecedarul conține și câteva piese de citire, ca *Romulu*, *Traianu* și *Românii*, cu pronunțat caracter patriotic³.

În perioada 1870-1871 a fost profesor la Școala Preparandială de Stat din Deva, unde a predat disciplinele pedagogice pentru învățătorii români⁴. Tot acum i-a apărut lucrarea *Scriptologia sau modul de a învăța cititul scriind*, o reușită metodică de a preda abecedarul care se adresa în primul rând învățătorilor. În anul 1871 a fost numit director și inspector al școlilor românești din ținutul de graniță al Orlatului. În activitatea didactică și publicistică, a introdus tot ce era mai nou și mai valoros în pedagogia mondială: scrierile lui Comenius, Jean Jacques Rousseau, Pestalozzi⁵. Acest lucru este reflectat în periodicele elaborate de el la Năsăud și Sibiu *Magazin pedagogic* și *Foaie pedagogică și didactică* sau în cărțile, manualele și îndreptarele pentru învățători.

În anul 1878, Vasile Petri a scos *Noul Abecedar românesc*. Acest abecedar separă învățatul scrisului de al cititului. Pe primele 50 de pagini se învață numai scrisul pe baza unor metode foarte frumoase. În edițiile de mai târziu, abecedarul e „întocmit atât după scriptologia pură, cât și după scriptologia mixtă. Sistem metric”. Aceasta e calitatea remarcabilă prin care se impune abecedarul lui Petri. Acest învățător a avut merite deosebite în dezvoltarea pedagogiei și metodicii românești. Dintre manualele elaborate de Vasile Petri menționăm: *Elementariu sau abecedariu pentru școlile românești* (1864, 1865, 1868), *Instrucțiune pentru învățătorii de la Școlile Centrale ale Reuniunii Grănițarești din fostul regiment I Orlat, compusă la însărcinarea comitetului administrativ de fond școlatic ale foștilor grănițeri din regimentul român I* (1872, 120 p., 50 cr.), *Sistemul metric. Manual pentru învățători și toți bărbații de școală* (1875, 128 p., 20 cr.), *Legendar sau carte de cetire pentru școlile populare. Pentru al III-lea și al IV-lea an de școală* (1878, prețul unui exemplar este 45 cr.)⁶.

Opera lansată de pedagogul român a adus foloase nu numai școlilor din ținutul Năsăudului, din Sibiu sau Deva, dar și învățământului din întreaga Transilvanie, întregului învățământ din toată România.

Ioan Lăzăriciu a fost profesorul care și-a legat întreaga activitate didactică de Preparandia din Deva. S-a născut la data de 3 aprilie 1841, în părțile Făgărașului, în comuna Porumbacu de Sus, dintr-o familie de preoți. A urmat școala primară din Nucet.

³ Ghibu 1975, p. 269.

⁴ Razba 2000, p. 422.

⁵ Burlacu 1996, p. 230.

⁶ BRM 1989, p. 848-849.

În 1851 își continuă studiile la Școala Normală Germană din Sibiu, apoi urmează trei clase la gimnaziul de stat. Din 1859 trece la Preparandia de Stat din Sibiu, pe care a absolvit-o în 1861, cu cel mai înalt calificativ. După terminarea studiilor a funcționat ca învățător la școlile primare din Porumbacu de Sus (1861-1865), Ocna Sibiului (1865-1869), Ohaba – Făgăraș (1869-1872). În anul 1874 este numit profesor suplinitor de limba română, științele naturii și limba germană, la Preparandia din Deva, apoi în 1875 este numit profesor adjunct, după care profesor ordinar⁷. În primul an al prezenței sale la Deva, Lăzăriciu este menționat cu ore de pedagogie, limba română și științele naturii⁸. Numele său este legat de editarea de manuale școlare, atât de necesare în acea perioadă a învățământului hunedorean. Elaborează două manuale, unul de „poetică” intitulat *Element de poetică română* (Sibiu, 1882, 90 p., iar a doua ediție apare în anul 1884, 110 p., 60 cr.) și altul de istoria literaturii române (*Istoria literaturii române. În uzul tinerimei studioase de Ioan Lăzăriciu*, Sibiu, Tip. Și Editura W. Krafft, 1884, cu ediția a doua, 1892, 145 p., dar cu coperta lipsă⁹), prima istorie literară, precum și un *Dicționar român-maghiar* pentru școală și casă. *Iskolai és házi Román-Magyar Szótar irta Lázárics János Tanár*, Sibiu, Tipăritura și Editura lui W. Krafft, 1886, 154 p., cu mențiunea că pagina de titlu este în limbile română și maghiară¹⁰. Putem menționa faptul că primele două lucrări constituie puncte de referință în pedagogia românească.

Ioan Bena, învățător, născut în anul 1846, în comuna Pianul de Jos, județul Alba, fiu al preotului Avram Bena. Studii secundare la Sebeș, apoi la Institutul Teologic din Sibiu (1871). A fost capelan și învățător (1868-1871) la Orăștie, învățător (1871-1878) și preot (1878-1932) în Pianul de Jos, primul dirijor al vestitului cor de la Orăștie. Cunosător și admirator al creației folclorice a cules și a publicat piese populare adunate din comuna natală. A avut și preocupări publicistice¹¹. În afara articolelor sale pe teme pedagogice, pe lângă unele traduceri (din limbile germană, maghiară și latină) a publicat un valoros studiu – *Contribuții la monografia Pianul de Jos* (1925). Această lucrare a fost luată model de cercetare istorică, etnografică și folclorică. A fost un apreciat orator și un statornic animator al vieții culturale, un bun dascăl și îndrumător al societății de lectură „Kun” de la Orăștie. A lăsat în manuscris poezii originale, traduceri de Schiller și Goethe, un tratat de pedagogie și câteva poezii populare românești, traduse în limba germană. Printre lucrările sale se numără: *Mic manual de economie practică națională*, 1927.

În istoria învățământului hunedorean de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, învățătorul *Augustin Degan* ocupă un loc de frunte. Augustin Degan s-a născut la data de 8 martie 1850, în satul Veștem, lângă Sibiu. A urmat școala în satul natal. În anul 1874 a devenit învățător la Veștem. La data de 26 noiembrie 1876, este numit învățător la Școala de Reuniune Grănicerească din Vețel. Stabilite în satul Vețel, atenția lui s-a îndreptat spre probleme practice, în special spre pomărit și stupărit. Ca rezultat al preocupărilor sale a publicat un *Curs de stupărit. Prelegeri ținute cu învățătorii grănițesci la Deva în februarie și la Vaida-rece în iulie 1866 în urma dispozițiunii Comitatutului administrativ al școalelor grănițeresci din fostul regiment român I de graniță*¹². Această lucrare are 33 de figuri. A apărut la Sibiu.

⁷ Razba 2000, p. 306.

⁸ Lazăr 1997-1998, p. 60.

⁹ BRM 1989, p. 40.

¹⁰ BRM 1989, p. 40.

¹¹ Razba 2000, p. 57.

¹² BRM 1986, p. 41.

În anul 1890 a participat la Expoziția de la Viena, unde a primit Diploma de recunoștință și doi galbeni¹³.

Activitatea pedagogică a învățătorului Augustin Degan s-a desfășurat în perioada regimului austro-ungar. Din această cauză el a desfășurat o susținută și energică activitate pentru apărarea învățământului românesc în fața presiunilor tot mai accentuate de maghiarizare.

După pensionare, în anul 1910, s-a stabilit în comuna Dobra, unde a îndeplinit funcția de primar. Pensionarea sa nu a însemnat o retragere totală din sfera didacticii românești. Până în anul 1918 a militat prin presă și în cadrul Reuniunii învățătoresți pentru apărarea școlii în fața tendințelor tot mai agresive exercitate de guvernele maghiare, după anul 1907¹⁴. După Unirea Transilvaniei cu România, a sprijinit, prin sfaturile sale, integrarea școlii în noul context al societății românești.

Vasile Bologa, preot, pedagog și folclorist s-a născut la 24 decembrie 1859, în comuna Geoagiu de Sus, județul Alba. Studii gimnaziale la Aiud (1871-1876), Alba Iulia (1877-1879), studii teologice la Sibiu (1879-1882). Urmează cursurile Facultății de Filozofie de la Universitatea din Budapesta (1884-1886) și Viena (1886-1888). Membru în comitetul de conducere al societății studențești „Petru Maior” (1887-1888). Doctor în filozofie la Budapesta cu teza: *Interesul pedagogic după Herbart* (1888)¹⁵. Este învățător în comuna Vinerea, județul Alba (1882-1883) și la Orăștie (1883-1884)¹⁶. Profesor și apoi director al Școala de Fete a Astei din Sibiu (1880-1890), profesor la Institutul Teologic Andreian din Sibiu (1901-1902), preot (29 noiembrie 1907), protopop (29 aprilie 1918), secretar al Astei (1894-1897). A publicat numeroase lucrări din care amintim: *Elemente de poetică română*, Partea I, Sibiu, 1892; *Studii pedagogice și Discursuri*, Sibiu, 1905; *Istoria literaturii maghiare*. Manual de învățământ pentru clasa a IV-a al Școlii Civile de Fete Sibiu, Sibiu, 1908, *Din literatura română (timpul mai nou)*. Manual de învățământ pentru clasa a IV-a Școlii Civile de Fete, conform noului program de învățământ, 1913. Această descriere s-a făcut după copertă. *Noțiuni de Poetică și Literatură română*. Manual de învățământ pentru clasa a IV-a de la Școala Civile de Fete conform noului program de studiu, Sibiu, 1914¹⁷.

O personalitate marcantă în istoria Transilvaniei a fost profesorul *Ioan Radu*. Născut în anul 1866, în satul Hărțăgani, comuna Băița, județul Hunedoara, a urmat gimnaziul din Brad, promoția 1883. Pentru rezultatele deosebite la învățătură, i s-a acordat o bursă din partea Astei, pentru a urma liceul din Blaj. Pentru aceleași merite deosebite a obținut o bursă din partea Fundației „Gojdu”, pentru a frecventa cursurile Facultății de Matematică și Fizică a Universității din Cluj. Aici va deveni doctor în științe matematice, primul român cu doctoratul la Universitatea Maghiară din Cluj. După terminarea studiilor, în anul 1892, a fost profesor, apoi timp de 13 ani (1920-1932), director al Gimnaziului din Brad, deși i s-a oferit Catedra de Fizică la Universitatea din Cluj¹⁸. În cei 42 de ani de profesorat, s-a afirmat ca un pedagog talentat și înzestrat cu metode moderne de predare. A fost ales delegat din partea Zarandului la Marea Adunarea Națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, a fost președinte al Despărțământului Brad al Astei și membru în Consiliul Științific al acesteia. A colaborat la cele mai importante reviste

¹³ Razba 2000, p. 146.

¹⁴ Lazăr, Oprișu 1988-1991, p. 841.

¹⁵ Păcurariu 1996, p. 56.

¹⁶ Razba 2000, p. 68.

¹⁷ BRM 1984, p. 410.

¹⁸ Razba 2000, p. 464-465.

și ziare din Transilvania, a publicat lucrări de matematică și fizică: *Căldura radiantă (teza de doctorat)*, *Punctele însemnate ale triunghiului sferic*, lucrare premiată în anul 1891 de Senatul Universitar Cluj, *Frângerii comune. Curs elementar de aritmetică. Geometrie – noțiuni fundamentale. Funcții trigonometrice*. De asemenea, a participat la elaborarea *Enciclopediei române* a lui Constantin Diaconovici, editată de Astra.

Ioan Radu a fost publicistul prodigios în cele mai importante reviste și ziare din Transilvania, cercetătorul științific cunoscut și apreciat în lucrări de matematică și fizică¹⁹.

Constantin Sporea s-a născut la 1 august 1875, în Vama Buzăului, județul Brașov. A urmat Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov. Studii universitare la Facultățile de Litere din București, Berlin și Cluj. Cursuri de perfecționare la Jena, obținând specialitatea în limba română, germană și pedagogie. După terminarea studiilor universitare, a fost numit profesor de limba germană și latină la Seminarul Pedagogic din Iași (1904-1919), profesor și director al Școlii Normale din Deva, în perioada 1919 – 1938. Între anii 1920 și 1925 a fost directorul cursurilor de vară cu învățătorii din Ardeal, ținute la Școala Normală din Deva, la care a participat și scriitorul Mihail Sadoveanu²⁰. A publicat conferințe și studii de popularizare a științei, lucrări de metodică și scurte piese de teatru pentru formațiunile teatrale sătești: *Isprăviile lui Vânturescu*, *Ziua Unirii*, *Vine Crăciunul*. În perioada în care a condus Școala Normală din Deva, datorită atât orientării, cât și a legăturilor strânse pe care le-a avut cu eminentul pedagog Vladimir Ghidionescu, a imprimat în școală linia pedagogiei experimentale, progresistă pentru acea perioadă. A fost președinte al Despărțământului Deva al Aștrii (1919-1932), unde s-a remarcat printr-o bună activitate culturală la sate și orașe, dar și prin organizarea manifestărilor culturale cu ocazia ținerii adunării generale Astra, la Deva în anul 1932. Lucrări publicate: *Didactica învățământului secundar asupra metodicii limbii germane*, Iași, 1909; *Organizația școalelor secundare din Prusia*, Iași, 1916; *Geografia României și a continentelor*, *Geografia județului Hunedoara*, 1921.

În concluzie, se poate afirma că toți acești dascăli, prin întreaga lor activitate, au oglindit interesele vitale, culturale și naționale ale poporului român, ei au făcut din activitate lor un adevărat apostolat, iar din școală un focar pentru răspândirea științei de carte și a culturii. Ei au reușit pe tărâmul culturii și activității didactice să devină elemente de bază în crearea unui învățământ românesc modern.

Bibliografie

- BRM 1984 – *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. I, București, 1984.
- BRM 1986 – *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. II, București, 1986.
- BRM 1989 – *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. III, București, 1989.
- Burlacu 1996 – Emil Burlacu, *Vasile Petri – contribuția sa la propășirea școlii românești*, în *Corviniana*, II, 1996, p. 229-232.

¹⁹ Neag 1995, p. 114.

²⁰ Razba 2000, p. 517.

- Ghibu 1975 – Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, 1975.
- Istoria românilor 2002 – *Istoria românilor*, vol. VI, București, 2002.
- Lazăr, Oprișu 1988-1991 – Ioachim Lazăr, Victor Ioan Oprișu, *Augustin Degan (1850-1930), un om de cultură și școală românească în Sargetia*, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 839-843.
- Lazăr 1997-1998 – Ioachim Lazăr, *Învățământul pedagogic, gimnazial și liceal din sud-vestul Transilvaniei în perioada 1853-1883 în Sargetia*, XXVII/2, 1997-1998, p. 37-104.
- Neag 1995 – Romulus Neag, *Personalități brădene în lumina istoriei*, Brad, 1995.
- Păcurariu 1996 – Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996.
- Razba 2000 – Maria Razba, *Personalități hunedorene: oameni de cultură, artă, știință, tehnică și sport (sec. XV-XX). Dicționar*, Deva, 2000.

Des enseignants de la région de Hunedoara – auteurs des manuels scolaires

Résumé

Cet article, qui commence avec une brève histoire du contexte dans lequel s'est développé l'enseignement en Transylvanie pendant le XVIII-ème siècle, fait une présentation de quelques enseignants du comitat de Hunedoara qui ont réalisé des manuels scolaires, en contribuant ainsi à l'essor de l'enseignement en Roumanie. Il s'agit de Vasile Petri, Ioan Lăzăriciu, Ioan Bena, Augustin Degan, Vasile Bologna, Ioan Radu et Constantin Sporea.

En 1861, on a édité à Sibiu l'abécédaire roumain *Elementariu*, grâce au professeur Vasile Petri, le meilleur méthodiste de Transylvanie, dont l'oeuvre a exercé une influence favorable pour les écoles de Năsăud, Sibiu ou Deva, pour l'enseignement de la Transylvanie entière et même de toute la Roumanie.

Ioan Lăzăriciu a été l'enseignant qui a lié toute son activité didactique de l'école pédagogique, la Preparandia de Deva. Il est l'auteur de deux manuels, l'un de poétique et l'autre d'histoire de la littérature roumaine, deux ouvrages représentant des points de référence dans la pédagogie roumaine.

Une personnalité marquante de l'histoire de la Transylvanie a été le professeur Ioan Radu. Devenu docteur en sciences mathématiques à l'Université de Cluj, il est le premier roumain qui a obtenu ce titre à l'Université Hongroise de Cluj. Pendant 42 années, il s'est affirmé un pédagogue talentueux et doué de méthodes modernes d'enseignement.

Par toute leur activité, tous ces enseignants ont reflété les aspirations culturelles et les idéaux nationales du peuple roumain, en faisant de leur vie un véritable apostolat et de l'école un foyer pour la diffusion de la science et de la culture. En agissant ainsi, ils ont réussi de devenir des promoteurs enthousiastes et efficaces du développement d'un enseignement roumain moderne en Transylvanie.